
Almássy László és a SALAM (had)művelet

Amerikában és főleg az Egyesült Államokban ma is a legnépszerűbb, legismertebb magyar Kossuth Lajos (lásd *Várdy Béla* könyvét: *Az amerikai magyarság élete és az óhaza*, 2005). A nagyvilágban persze Puskás Öcsi neve még Kossuth Lajosénál is ismertebb. Sok helyütt tudnak Benyovszkyról is, valós vagy inkább csak vélt madagaszkári királysága folytán. Ki gondolná, hogy az „angol beteg” lassanként csatlakozhat hozzájuk. Még ha a világháborúban vitt szerepe (Rommel seregével Líbiában), illetve feltételezett „melegsége” vélhetően többekben bizonytalan érzéseket is támaszt személyével kapcsolatban. Hiszen az interneten a róla olvasható (angol, francia, olasz, spanyol, lengyel, orosz, sőt, arab stb. nyelvű) cikkek, információk, blogok hovatovább a legnépszerűbb (magyar) témák közé emelik részben igaz, nagyjából azonban fiktív élettörténeti mozzanatait az Ondaatje-regény és a belőle készült film nyomán (Michael Ondaatje: *Az angol beteg*, 1997, eredeti angol kiadás: *The English Patient*, 1992. A film: 1996, rendezte: Anthony Minghella).

E szinte spontán reakálás-áradat láttán azonban hangsúlyozottan állítjuk, a tudománytörténet, a történelemkutatás más utakat kell, hogy bejárjon. Hiszen azt is látnunk kell, hogy folyamatosan mazsolázva az információrengetegben előbb vagy utóbb mégis csak előbukkannak azok a kísérletek, amelyek a látszatnál, a legendáknál, a fikciónál mélyebbre akarnak ásni a tényszerű valóság keresése céljából.

Bár Almássy kiegyensúlyozott megítélése vélhetően még jó ideig várhatni fog magára, életének mozaikdarabjai, tevékenységének fennmaradt nyomai-eredményei mind gazdagabban jutnak napvilágra.

Tegyük hozzá, Almássy végül is eléggé rövidre szabott élete során sem panaszkodhatott arra, hogy nem volt sajtója, hiszen miközben a hazai újságok cikkeztek útjairól, három könyve is népszerűséget hozott a számára, *Arnold Höllriegel* (alias *Arnold Richard Bermann*), a bécsi zsidó újságíró egyik útjára el is kísérte, s cikkek mellett könyvet írt róla. De a hidegháborúból való lassú ébredés idején is előkerült a neve. Mégpedig az egyik legkényesebb kérdés kapcsán. Ugyanis a magyar kollégák által mindmáig

folyamatosan becsmértelt Leo Frobenius viselkedésének kérdésére (a német etnológus eltulajdonította volna Almásytól a Bir Bidi, Gilf Kebir és Jebel Uweinat, illetve az ott található sziklarajzok felfedezésének elsőbbségét?) már 1952-ben pont került *Hans Rothert (Libische Felsbilder)* könyvének megjelenésével. A német szakember ezúttal mestere helyett írta meg a XI. DIAFE (Frobenius kutató expedíciója) történetét, a területen található sziklarajzok részleges, bár több százas nagyságrendű felvételét, mégpedig bőségesen megemlékezve Almásy tevékenységéről, elismerve felfedezése tényét is.

Kétségtelen, hogy a Kádár-korszak nem kedvezett az Almásy-sztorinak, a Rommel-könyv be volt tiltva, de egyébként sem volt különösebben ajánlatos foglalkozni a náci-gyanús sivatagkutatóval. Azonban a rendszerváltást követően rövidesen megkezdődött a hazai roham: szinte mindenki Almásy védelmére akart kelni, amelynek részben ismert adatok tömeges ismételtetése, számos tévesztés, és legyünk őszinték, erőteljes elfogultság lett a következménye.

Mindemellett ebben az írásunkban nem kívánunk alapkérdésekre választ adni, sem személyes életútja, sem tevékenységének értékelése kapcsán. Inkább egy olyan nagy horderejű tudományos feltárássra szeretnénk ráirányítani a figyelmet, amely sajnos nem itthon, hanem egy müncheni kiadó műhelyében formálódott igen igényes kiadvánnyá, és ráadásul nem magyarul, hanem angol nyelven íródott.

A testes kötetnek három szerzője van. A svájci *Kuno Gross*, aki Líbiában vállalva munkát mind jobban a sivatag és annak múltja szerelmesévé vált. A német *Michael Rolke*, aki viszont a tanári pálya mentén lett a Szahara ismerője, és kezdte kutatni a vonatkozó utazók és felfedezők történetét. A magyar *Zboray András* viszont az Almásy-féle egyiptomi-líbiai barlangok prehisztorikus anyagának (sziklafestmények és vésetek) talán világméretében is legszorgalmasabb kutatójává vált: a kilencvenes évek eleje óta évente több alkalommal is expedíciót vezetett (és vezet ma is) az Almásy által „megérintett” vidékre, s eddig ezernél több helyszínt dokumentált. DVD-kiadványa, amelynek most készül harmadik, még újabban bővített kiadása (*Rock Art of the Libyan Desert*, Second, expanded edition, 2009, Newbury, Fliegel Jezerniczky Expeditions, DVD-ROM), több mint tízezer felvételt tartalmaz rendkívüli rendszerezési feladatvégzésről árulkodó, gazdagon magyarázott összeállításban.

A 2013-ban megjelent *Operation SALAM* (SALAM (had)művelet) azonban nem a sivatagkutató, térképező, sziklarajzokat felfedező Almásy, hanem a történelem részesévé váló figurát állítja elénk. A kötet hőszünk

világháborús tevékenységével foglalkozik. Nem a teljes történetet, hanem e korszakából csak a saját maga által is megírt és az Afrikába betelepülő *Abwehr*rel, illetve a német hadigépezet kétségkívül talán legtehetségesebb tábornokával, Rommellel való együttműködése időszakát tárja fel, mégpedig az eddigiéknél jóval teljesebben, új lapokat nyitva hősrünk életének és tetteinek megismerése terén.

A kötet külön értékének tekinthető, hogy az Almásy-sztorihoz megadja a kellő történeti keretet. Ennek jegyében visszanyúlunk egészen a sivatagi háború kezdetéig, amely 1940. szeptember 13-án kezdődött, amikor az olaszok átdobták a 200 ezer fős 10. hadsereget Líbiába. Miután decemberben az angol és a szövetséges erők megállították az olaszokat, és ellentámadásba mentek át, színre léptek a németek, mégpedig az Erwin Rommel *generalleutnant* (altábornagy) vezette nevezetes *Afrikakorps* működésbe hozásával, jöllehet a német katonai hírszerzés, az *Abwehr* már jóval korábban jelen volt Líbiában.

Almásy ott lép be a képbe, amikor a világháború kitörése után (tehát még 1939-ben) az *Abwehr* megbízottja, Nikolaus Ritter ezredes Budapesten felkeresi Almásyt, és egy pillanat alatt ráébred Almásy felhasználhatóságára terepismeretével és kapcsolataival összefüggésben. És innen egyenes út vezet Almásy számára a Ritter-féle *Sonderkommando*ba (amely Taorminán át 1941 májusában jut be az afrikai országba), majd válik a *Salam hadművelet* megvalósítójává.

A kötet ezt követően aprólékos alaposítással adja közre a három szerzői csatornán összegyűlt sokféle, eddig feltáratlan anyagot, illetve ugyanilyen aprólékossággal rajzolja meg a németek és ezen belül Almásy működését.

Bemutatja a *Salam művelet* előtti sikertelen, Ritter ezredes által irányított *Kondor műveletet*, amelynek célja az angol uralom elleni nemzeti érzelmek vezetése és a németekhez átállni szándékozó egyiptomi vezérkari főnök, al-Masri Pasha „kimentése” Kairóból, amely végül súlyos veszteséggel járt (magát a tábornokot embereivel együtt az angolok, még időben, börtönbe vetették). Almásy parancsnoka, Ritter ezredes is csak ügyel-bajjal menekült meg egy éjszakai tengeri kényszerleszállás és félnapos mentőtutajon való tengeri hajókázás után.

A könyv érinti a Rommel-féle afrikai katonai tevékenység számos részletét, de elsősorban az *Abwehr* (katonai hírszerzés) akcióira összpontosít, vagyis a későbbi Almásy-akció (1942) előzményeire. Kitér arra, hogy az előző évben a katonává avanszált sivatagkutató megbetegedése miatt visszatér Európába Tripoliból. Athénben szanatórium, majd Budapest, végül Berlin, és csak a következő év elején tér vissza a líbiai fővárosba.

A kötet különös történelmi pontossággal, gazdag adatbázis alapján, rendkívül gazdag kép és ábra anyag birtokában mutatja be a hat Ford gépkocsiból álló karavánt, a résztvevőket (12 személy indul útnak), felszereltségüket (Almásy tiltakozása ellenére fegyverek is, és többek között egy különlegesen pontos iránytű), felkészülésüket (a berlini *Abwehr*-központ irányítása mellett), amelynek a célja két kém (Hans-Willi Eppler és Hans-Gerd Sandstede) eljuttatása az egyiptomi fővárosba. S bár a német hadvezetés több tagja ellenezve a javasolt megoldást a repülőket vagy a tengeralattjárókat részesítette volna előnyben, Almásy, a sivatagi sportautós a terveknek megfelelően gépkocsikkal juttatja el a célszemélyeket a közép-egyiptomi Assiut városba, vagyis a Nílushoz, és tér vissza onnan Tripoliba (1942. április 29. és június 6. között, Assiut elérésének időpontja: május 23.).

Ahogy a szerzők fogalmazzák, a SALAM művelet haszontalan sikert hozott, hiszen bár az Almásy vezérelte oda-vissza autózás a környezeti vagy a technikai nehézségek ellenére, mindenhol kikerülve az ellenség figyelmét és fegyverhasználat nélkül, lényegében hibátlanul megvalósult, az eljuttatott kémek rövidesen lebuktak, az angolok bebörtönözték őket... és a történelem jellemző fintoraként még a világháború idején, vagyis 1943-tól már az angol hírszerzésnek dolgoztak.

De Almásynak az ideje ezzel lejárt. Egy katonai kirendelés idején, a Rommel-hadsereg egy oszlopának átvonulásakor átélt egy brit repülő és tüzérségi támadást, amelynek során súlyos veszélybe került, majd Rommel útjára bocsátotta (az utolsó beszélgetés két egymásnak ellentmondó változata is megismerhető a kötetből). Almásy vélhetően úgy érezte, hogy haszontalanná vált. Elhagyta Észak-Afrikát, hátralévő életében már a sivatagba soha többé nem tudott visszatérni, bár tegyük hozzá, ez az utolsó katonai célú sivatagi útja is átvezetett Gilf Kebiren, az Almásy látogatta vagy felfedezte területeken.

A kötet kitér még néhány oldalon Almásy további háborús pályafutására. Jelzi, hogy az 1943-as évről alig tudni valamit. Vélhetően továbbra is titkos megbízásokat kaphatott az *Abwehrtól*, több, az angolok által elfogott távirati üzenet arról vall, hogy az egyik küldetése az év novemberében Isztambulba vezetett...

A történelem néha különleges véletlenek sorozatát hozza magával: Almásy visszatérése után utolsó katonai megbízásai során találkozott Hans Rotherttel, Frobenius egykori munkatársával, akit még az 1933–1934-es expedíció során ismert meg (és aki később a hivatkozott kötetet elkészíti majd). De meglátogatja az egyik fogolytáborban felfedezett Peter Claytont is, egykori expedíciós társát, akit az olaszok fogtak el, és akinek sikerült a börtönkörülményein némileg enyhítenie.

A könyv illusztrációs anyaga szerényen szólva is lenyűgöző: a világ számos pontjáról, archívumokból és gyűjtőktől előásott háborús fotóanyag, térképek, egy különösen fontos részletes, újonnan összeállított térkép-pár Almásy sivatagi katonai útjáról és állomásairól, továbbá csodálatos felvételek a tájakról, a városokról és oázisokról. De láthatjuk az akcióhoz használt gépkocsikat is leírással, sőt, egy Zboray által megtalált, beazonosítható német csokoládés dobozt vagy az elhagyott benzinkannákat is, mint a SALAM művelet reliktumait – lévén Zboray előtt azóta ezeken a vidékeken senki sem járt.

A kötetnek a legkülönlegesebb dokumentációs újdonságait viszont a függelékben találhatjuk. Egyrészt a résztvevők életrajzát követően a korábbról már más változatban (angolul) ismert töredékes Almásy-útinaplót, amely a Salam művelet május 15. és 29. közötti időszakát írja le. Másrészt részleteket kapunk az egyik lebukott kém, Hans-Gerd Sandstede emlékirataiból. S végül teljes egészében közlésre kerülnek az angolok által elfogott és megfejtett, ma már hozzáférhető (eredetileg német vagy magyar nyelvű), a SALAM műveletet, illetve Almásyt érintő távirati üzenetek.

A kötet kétséggkívül elég drága (mintegy 15 000 forint), mindemellett hungarikumról van szó, két okból is. Egyrészt mert egy itthon is nagy figyelmet keltő magyar személyiség áll a középpontjában, akinek a tetteiről ez a mű számtalan újdonsággal szolgál, másrészt pedig a szerzői hármás egyik tagja magyar.

Kuno Gross – Michael Rolke – András Zboray, : *Operation SALAM. László Almásy's most daring Mission in the Desert War* (Almásy László legmerészebb missziója a sivatagi háborúban), 2013, München, Belleville Verlag Michael Farin, 410 o.

Biernaczky Szilárd